

MIKKO HUOTARI

RAHAN ANATOMIA

Kadonnutta arvoa
etsimässä

TAMMI

MIKKO HUOTARI

RAHAN ANATOMIA

Kadonnutta arvoa
etsimässä

TAMMI

HELSINKI

Tämän teoksen kirjoittamiseen on saatu tukea
Suomen tietokirjailijat ry:ltä ja Taloustoimittajain säätiöltä.

1. painos

© MIKKO HUOTARI JA TAMMI 2026
TAMMI ON OSA WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ
LÖNNROTINKATU 18 A, 00120 HELSINKI

ISBN 978-952-04-6647-3
PAINETTU EU:SSA

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@tammi.fi

SISÄLLYS

Esipuhe.....	9
Johdanto: Kyse on elämästä ja kuolemasta.....	13

OSA 1 – MUODONMUUTOKSIA

Kaupungit rakennetaan rahalla (Rahan historiaa, osa 1)	23
Laina on aikakone	27
Kirjanpito synnytti kirjoitustaidon.....	29
Euron edeltäjät.....	31
Kaurikotiloista digirahaan (Rahan historiaa, osa 2).....	34
Rakkaalla rahalla on monta nimeä.....	37
Varhaisimmat valuutat	38
Maailman suurin raha.....	39
Kultakannasta fiat-rahaan	44
Maailman merillä kelluvat valuutat	50
Varantovaluutta toimii ”käteiskassana”	53
Euro ei voi olla todellinen kilpailija dollarille.....	55
Katoava käteinen, kryptot ja tulevaisuus	58
Käteisen lyhyt kultakausi.....	60
Poukkoileva bitcoin	64
Kuinka paljon maailmassa on rahaa?.....	70
Digieuro – rahan evoluution seuraava vaihe.....	72

OSA 2 – TALOUS HELIKOPTERIPERSPEKTIIVISTÄ

Pankit yhteiskunnan rakentajina	77
Pankit rahoituksen välittäjänä ja maksuliikenteen järjestäjänä	81
Pankkiryöstöt ovat jääneet historiaan	86

Sääntelyn kaksi puolta	88
Kaikki nojaa luottamukseen	92
Elämän ehtoopuolen elanto	95
Suomalaisen eläkkeen erityispiirteet.....	101
Heikosti sikiävä kansa.....	108
Kun talous rysähti karille.....	111
Riskinotolle laitettiin rajat	115
”Pankkiunionia kupattiin liian pitkään”	118
Finanssikriisin pitkä häntä	122
Veloissa rypevä kansakunta	126
Onko hallituksen värillä väliä?.....	132
Velanoton pitkä historia.....	136
Miksi Norja ottaa velkaa?.....	140

OSA 3 – RAHA PINTAA SYVEMMÄLTÄ

Raha mittaa taloutta	147
”Taloukasvu ja raha ovat eri asioita”.....	150
Filosofointia rahasta.....	156
Talouden helmasyntinä numeromystiikka.....	165
Taloustieteen lyhyehkö historia.....	170
Numeroiden lumo	173
”Tutkiiko taloustiede todellista taloutta?”	176
Luvut ovat eri asioita kuin matematiikka	183
Väärin käyttäytyvä ihminen	190
Tiede on myös inspiraatiota, intuitiota ja keksimistä ...	192

OSA 4 – ARVON HINTA

Raha eri kulttuureissa ja uskonnoissa	197
Kaikki maailmanuskonnot suhtautuvat kriittisesti rahaan.....	201
Uskonnollinen ahdistus luo rikastumisen paineen.....	204
Lahjanvaihto ei ole kaupankäyntiä.....	210

Raha on paakkuina maailmalla.	216
Naisen euro.	225
Tekoäly pitää yllä epätasa-arvoa.	234
Arvojen sietämätön mittaamattomuus.	237
Oman edun tavoittelu.	245
Talous ei voi pyristellä irti etiikasta.	251
Rahaistaminen latistaa arvot.	257
Kestävä sijoittaminen ajoi karille.	265
Onko bisneksellä moraalia?	271
"Yritykset ovat robotteja".	273
Poukkoilevaa päätöksentekoa.	280
Vastuullinen sijoittaminen ja moraalien häilyvät majakat.	284
Kapuloita vastuullisuuden rattaissa.	289
OSA 5 – TALOUDEN UUSI AGENDA	
Ilmastokriisi (Talouden uusi agenda, osa 1).	297
Lumi ei enää korvaa sulanutta jätettä.	301
Päästöt voidaan hinnoitella, luontokatoa ei.	304
Turvallisuuden hinta (Talouden uusi agenda, osa 2).	314
"Turvallisuus on kaiken perusta".	318
Varautuminen uhkiin tarkoittaa rauhan ylläpitämistä.	320
Jälkisanat.	329
Viitteet.	332
Haastattelut.	339

ESIPUHE

Siitä puhe, mistä puute. Melkein noloa aloittaa banaalilla hokemalla, mutta siinä on jotain niin osuvaa, että kestän häpeän. Rahastahan on aina puute. Nyt siitä puhutaan enemmän kuin koskaan. Politiikassa, mediassa ja kuppiloiden pöydissä ei voi välttyä rahapuheelta.

Rahan ajatukseen kuuluu lähtökohtaisesti niukkuus – minkä vuoksi siitä on tietenkin aina puute. Jos rahaa olisi rajattomasti, se menettäisi arvonsa ja merkityksensä.

Mutta on tässä jotain paradoksaalistakin: juuri nyt, kun suomalaiset ovat vauraampia kuin koskaan, puhumme rahasta enemmän kuin silloin, kun sitä oli vähemmän.

Melkein kaikkea mitataan rahassa, myös sellaisia asioita, joita ei aikaisemmin ole voinut eikä tarvinnut hinnoitella. Kyse on rahaistumisesta. Hyvinvointi, koulutus, kulttuuri, luonto, turvallisuus ja jopa ihmissuhteiden merkitys käännetään rahan kielelle, kun niille etsitään hintalappua tai tuottavuuslukuja.

Kun kaikkea arvioidaan taloudellisin termein, alkaa myös todellisuus näyttää taloudelta: jokainen päätös on investointi, jokainen ihminen resurssi, jokainen hetki mahdollisuus tuottoon tai tappioon. Talousmetaforat ovat juurtuneet myös puhetapoihin: Ostatko tämän ajatuksen? Ehkä raha onkin aikamme *lingua franca* – kieli, jota kaikkien täytyy osata puhua.

Kun kaikki käännetään rahan kielelle, jotain myös katoaa. Jos päätöksenteossa huomioidaan vain rahalla mitattavat asiat, marginaaliin jää paljon sellaista, jota ei voi hinnoitella mutta mikä tekee elämästä elämisen arvoista.

Tämä kehitys ei ole tapahtunut yhdessä yössä. Se on hiipinyt arkeemme vähitellen, talouspuheen ja tehokkuusajattelun kautta. Raha on näennäisen selkeä, mutta todellisuudessa monimutkainen ilmiö. Raha näyttää päällisin puolin yksinkertaiselta, mutta pinnan alla kyse on lupauksesta ja sopimuksesta, joka toimii vain niin kauan kuin siihen luotetaan. Se on yhteisön rakentama järjestelmä, ei luonnonlaki.

Raha on mullistava keksintö. Ihmiskunta olisi todennäköisesti paljon onnettomampi ilman rahaa. Se on mahdollistanut sivilisaation kehityksen, vaurastumisen ja esimerkiksi hyvinvointivaltion. Toki se on mahdollistanut myös epäoikeudenmukaisen vallankäytön ja riiston – sen, että toiset rikastuvat toisten kustannuksella.

Tässä kirjassa yritän hahmottaa, mitä raha oikeastaan on – mistä se syntyy, mitä sillä voi tehdä ja miksi se hallitsee ajatteluamme niin voimakkaasti. En ole taloustieteilijä, vaan journalisti. Tämä teos on siksi journalistinen. En pyri antamaan lopullisia vastauksia, vaan valottamaan, millaisia merkityksiä ja tarinoita rahan ympärille on punoutunut. Haluan tarkastella rahaa sellaisena kuin se näyttäytyy arjessa ja yhteiskunnassa. Raha on läsnä lähes kaikessa, mutta sen luonne jää silti hämäräksi. Tämä kirja ei ole opas sijoittamiseen tai talouden hallintaan, vaan nöyrä yritys ymmärtää, miksi raha on saanut niin poikkeuksellisen aseman maailmassamme – ja mitä se kertoo meistä itsestämme.

Ensimmäisessä osassa sukellan historiaan: raha on käynyt läpi mullistavia muodonmuutoksia. Kaurikotiloita, suolaa ja turkiksia on käytetty maksuvälineinä. Sittenmin on siirrytty

metallikolikoihin ja edelleen seteleihin. Historiassa raha on ollut itsessään arvokasta, nykyaikana rahajärjestelmä nojautuu luotamukseen. Raha on muuttunut digitaaliseksi ja aineettomaksi valuutaksi, joka kiertää palvelimilla numeroina ja algoritmeina.

Toisessa osassa tähyilen helikopteriperspektiivistä yhteiskuntaa, jossa rahavirrat toimivat talouden verenkiertona. Kuinka pankit ohjaavat toiminnallaan yhteiskuntaa, miten suomalainen eläkejärjestelmä on syntynyt, ja miksi valtiot ottavat velkaa?

Kolmannessa osassa hahmottelen journalistisilla siveltimen vedoilla rahan ja taloustieteen olemuksen. Raha on yhtä aikaa sopimus, väline ja symboli. Paljastuu, että raha ja talouskasvu ovat eri asioita ja että raha on kameleontti, joka mukautuu kulloiseenkin tilanteeseen ja näyttäytyy erilaisena.

Neljäs osa käsittelee talouden ja moraalin tiivistä, mutta riittäisä viha-rakkaussuhdetta. Talouden ja moraalin välille yritteään usein rakentaa palomuuria, mutta ne ovat toisiinsa yhteydessä erottamattomalla tavalla – molemmissa on kyse arvosta ja arvoista. Lisäksi käsitelen sitä, miten eri kulttuurit ja uskonnot ovat suhtautuneet rahaan, velkaan ja vaurauteen, sekä sitä, onko bisneksellä moraalialia ja miksi vastuullinen sijoittaminen on joutunut vastatuuleen.

Viides ja viimeinen osa käsittelee ajankohtaisia tärkeitä kysymyksiä: miten rahan ja talouden roolit muuttuvat ilmastokriisin ja turvallisuuspoliittisen epävarmuuden aikakaudella. Kysyn, voiko talous pelastaa luonnon ja mikä on turvallisuuden hinta.

Lukuohjeena sanon, että jos jokin aihe kiinnostaa erityisesti, niin kirjan lukuja voi lukea haluamassaan järjestyksessä, varsinkin jos talouden aihepiirit ovat tuttuja.

Rahan anatomian kirjoittaminen on ollut mielenkiintoinen matka. Journalistin arkiseen puurtamiseen verrattuna olen saanut paneutua käsittelemiini aiheisiin tavanomaista syvemmin. Erityinen kiitos kuuluu kustannustoimittaja Iiro Kuuranteelle,

jonka rohkaisemana olen ryhtynyt projektiin. Hän on pohtinut kanssani kirjan aiheita, auttanut löytämään uusia näkökulmia, pitänyt prosessin kasassa ja tehnyt arvokkaita huomioita käsi-kirjoitukseen.

Kiitokset kaikille, joita olen saanut haastatella tätä projektia varten. Kirjassa haastateltujen lisäksi on monia muita, jotka ovat asiantuntemuksellaan ja näkemyksillään ohjanneet työtäni. Kirjaan haastatelluilta olen saanut tarkastusvaiheessa arvokkaita kommentteja ja vinkkejä.

Kaikesta tuesta huolimatta teksti on kirjoittajan omaa ja kirjassa esittämäni näkemykset mahdollisine virheineen ovat omalla vastuullani.

Ja tietysti suuri kiitos lapsilleni Lempille ja Einolle sekä vaimolleni Kiikille – ilman teitä olisin köyhä kuin kirkonrotta.

Nyt kun alkaa vuosi 2026, maailma näyttää perin hajanaiselta ja epävarmalta. Omistan kirjan lapsilleni – ja laajemminkin tuleville sukupolville. Uskon teihin. Tehkää maailmasta entistä parempi.

JOHDANTO:

KYSE ON ELÄMÄSTÄ JA KUOLEMASTA

**Samaan aikaan kun raha on muuttunut entistä
abstraktimmaksi, sen merkitys ihmisten elämässä
on yhä konkreettisempi.**

Kerjäläinen pitää käsissään pahvikylttiä, johon on printattu QR-koodi. Sellainen epäsäännöllisen šakkilaudan näköinen kaksiulotteinen kuviokoodi.

Pilvenpiirtäjien siluetti kylpee valomeressä Huangpujoen rannalla. Taivaaseen kurkottavien rakennusten seinät ovat muuttuneet teknologia-, muoti- ja pankkijättien mainostauluksi. Shanghain näkymä on kuin neljäkymmentä vuotta sitten valmistuneesta *Blade Runner* -tieteiselokuvasta, joka sijoittuu vuoteen 2019. Sattumoisin on juuri tuo sama vuosi, kun astelen joen vastakkaista rantaa kiemurtelevalla Bund-kävelykadulla.

Shanghai on kontrastien kaupunki. Horisontissa näkyvät ultramodernit pilvenpiirtäjät ja perinteinen aasialainen arkkitehtuuri. Kaduilla kulkee rinta rinnan kärkyjä vetäviä polkupyöriä ja uutuuttaan kiilteleviä limusiineja. Kiinalainen pop-iskelmä raikaa kannettavasta stereolaitteesta, kun yhtenäiseen show-asuun sonnustautunut tanssiryhmä harjoittelee koreografiaansa

temperamenttisen vetäjän johdolla. Rantapenkereellä vanha nainen lennättää leijaa, joka nousee niin korkealle, että hädin tuskin erottuu yötaivaalta.

Vastarannan alue, jolla yli puolen kilometrin korkuiset pilvenpiirtäjät seisovat, oli vielä 1980-luvulla lähinnä riisipeltoa. Vuosikymmenet Kiinaa suvereenisti johtanut Mao Zedong kuoli vuonna 1976, minkä jälkeen valtaan nousi Deng Xiaoping. Hän alkoi purkaa Maon luoman kommunistisen yhteiskunnan rakenteita ja otti käyttöön joitakin markkinatalouden piirteitä. Valtion yritykset uudistuivat, ja yksityinen sektori vahvistui. Uudistukset ja kehityskulku johtivat vuonna 2001 Kiinan liittymiseen Maailman kauppajärjestöön WTO:hon, jolloin maa integroitui maailmantalouteen. Jäsenyys edellytti maan avautumista edelleen. Tällä menolla Kiinan talouden koko ohittaa Yhdysvallat ja siitä tulee maailman suurin talous.

Palataan kerjäläiseen. Kuluneisiin vaatteisiin pukeutuneen miehen kasvoissa näkyy pitkän elämän uurteet. Hän pitelee pahvista kylttiä, jossa on tussilla kirjoitettua kiinankielistä tekstiä ja valkoiselle paperille printattu QR-koodi. Tongin taskustani punaisen rypistyneen setelin, jota koristaa Mao Zedongin kuva, mutta paikallinen opas sanoo, että kerjäläinen pyytää ohikulkijoita avustamaan WeChat Payn kautta. Siksi kyltissä on QR-koodi. Kiinalaista WeChat-sovellusta käyttävä voi skannata koodin ja samalla lahjoittaa miespololle digiroposen tai pari. Näppärä ja nopea prosessi, jolla suoritetaan suuri osa päivittäisistä asioista kaupoissa, mutta myös kadulla.

WeChat on kiinalainen kännykkäsovellus, jota ilman Kiinassa on melkein mahdotonta elää. Sovellus on ikään kuin yhdistelmä meidän käyttämiämme Facebookia, MobilePayta, Wilmaa ja lukemattomia muita sovelluksia. Sillä pidetään yhteyttä kavereihin ja moniin viranomaisiin, hoidetaan päivittäisiä maksuja ja muita rutiineja. Sovellus on melkein jokaisen kiinalaisen luurissa. Se

on vähentänyt myös pankkikorttien käyttöä. Asialla on tietysti nurja puolensa. Kiinan viranomaiset pystyvät sovelluksen kautta valvomaan entistä tehokkaammin kansalaisia, kun yhteydenpito ja rahaliikenne rekisteröityvät ja keskittyvät yhteen väylään.

Digitalisaatio on ottanut hurjia harppauksia lännessä. Se on kohentanut monilla toimialoilla tuottavuutta. Kiinassa lisämotiivina on ollut sisäinen valvonta, mikä on ajanut digitalisaation suorastaan laukalle.

Yksi merkittävimmistä ilmiöistä digitalisoituneessa maailmassa on, että raha on muuttunut aineettomaksi ja entistä abstraktimmaksi.

Vielä muutamia vuosikymmeniä sitten arjessa käytettävä raha oli fyysistä ja konkreettista meillä Suomessa, mutta myös muualla maailmassa. Arjen maksuliikenne tarkoitti kolikoita, seteleitä ja pankkikirjoja. Kolikot painoivat ja kilisivät taskussa, setelit oiottiin lompakkoon. Ne tekivät vaihdosta konkreettisen tapahtuman. Käteismaksu tapahtuu reaaliajassa, ja maksun vastaanottaja saa varat heti käyttöönsä. Pankissa kirjattiin talletukset ja otot kynällä pankkikirjaan, ja todisteeksi tapahtumasta lyötiin leima päälle.

Digitaalisen vallankumouksen myötä olemme siirtyneet entistä abstraktimpaan rahankäyttöön. Reaaliaikaisilla tilisiirroilla rahat siirtyvät toiselle puolelle maailmaa välittömästi, kun aikaisemmin vastaava prosessi kesti päiviä. Arkisia ostoksia maksaessa vilautetaan korttia, puhelinta tai muuta mobiililaitetta. Ihmiset voivat tarkastaa maksutapahtuman ja jäljelle jääneet rahat myöhemmin verkkopankista, jos ovat kiinnostuneita.

Digitalisaatio on edennyt harppauksin finanssialalla. Luova tuho on vienyt mukanaan melkein kaikki perinteiset pankki-konttorit, mikä on tarkoittanut Suomessa myös tuhansien pankkivirkailijoiden irtisanomisia. Käteisen käytön radikaali väheneminen on johtanut siihen, että kun riihikuivaa joskus ani

harvoin tarvitsee, niin pankkiautomaattia saa etsiä kissojen ja koirien kanssa.

Toki käteisellä on vielä oma roolinsa. Suomen Pankki on tehnyt vuodesta 2007 alkaen kuluttajakyselyjä, joilla on selvitetty maksutapojen käyttöä. Koko kyselyhistorian läpi korttimaksaminen on ollut hallitseva maksutapa päivittäistavaroiden ostamisessa. Käteinen on edelleen tärkeä maksutapa ikääntyneille ihmisille ja joillekin erityisryhmille, jotka eivät pysty muita maksutapoja käyttämään. Noin kahdeksan prosenttia suomalaisista käyttää käteistä ensisijaisena maksutapanaan.

Isovanhempani elivät vielä osittaisessa omavaraistaloudessa. Raha hääri kapeammalla elämänalueella kuin nykyään. Palkkatyöllä ansaittiin rahaa, jolla ostettiin asunnot, tontit, autot, tuontituotteet ja monenlaiset muut hyödykkeet, mutta keskustojen ulkopuolella eläneet kotitaloudet turvautuivat osin omavaraisuuteen ruuantuotannosta vaatetukseen ja energiantuotantoon.

Olen elänyt elämäni aikana, jolloin rahalla on ostettu käytännössä kaikki arkiset hyödykkeet. Kerran tosin pääsin havainnoimaan, minkälaista on elämä lähes ilman rahaa.

Olimme opiskeluaikojen bändin kanssa matkalla Petroskoihin kesällä 1992. Perillä heitettiin keikka, mutta sitä ennen oli vielä monta mutkaa ja kuoppaa matkalla. Ihan konkreettisesti. Allamme oli vanha ranskalainen kansanauto Citroën 2CV eli rättisitikka, jonka jouset iskivät tuon tuosta pohjaan asti, kun huristelimme pitkin kuhmuraista hiekkatietä Venäjän puolella Karjalassa. Tie oli yhtä heikossa kunnossa kuin sikäläinen yhteiskunta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen.

Suuri ja mahtava Neuvostoliitto oli muuttunut 1980-luvulla hyvinkin haperoksi. Elintarvikkeista ja arjen tärkeistä tavaroista oli pulaa. Joulukuussa 1991 Boris Jeltsin ja muiden Neuvostoliiton tasavaltojen johtajat allekirjoittivat Belavežan sopimuksen, joka

julisti Neuvostoliiton lakanneeksi olemasta. Järjestelmän romahdettua Venäjän rupla heikentyi roimasti. Maassa oli 40 prosentin kuukausittainen inflaatio, eli yli 5 000 prosenttia vuodessa.

Olimme vaihtaneet markkoja rupliksi Suomen puolella, mutta käytännössä rahaa pystyi käyttämään vain satunnaisiin hyödykkeisiin. Kauppojen hyllyt ammottivat tyhjyyttään.

Matka eteni, ja ajelimme Aunuksen tietämillä, jossa aikoinaan sijaitsi Suomen ja Neuvostoliiton välinen raja. Aurinko paistoi ikimetsiä halkovalle tielle, ja tunnelma oli tien kuoppaisuudesta huolimatta hilpeä. Sitikan rättikatto oli avattu, vaikka hiekka pölysi auton sisään. Eräässä alamäessä syvien kuoppien määrä oli niin valtava, että auto alkoi pomppia holtittomasti, ja sitten... *bang*.

Ensijärkytyksen jälkeen kuskina toiminut kitaristi sammutti moottorin ja siirryimme auton ulkopuolelle ihmettelemään. Selvisi, että auton runko oli katkennut ja keskiosa rotkotti hiekaista tietä vasten.

Oli iltamyöhä, mutta kesäaurinko paistoi vielä taivaanrannassa. Meillä kävi uskomattoman hyvä tuuri, kun läheisen Vitelen kylän miliisipäällikkö, Kolja, sattui paikalle. Sitikka jätettiin tien syrjään. Kolja otti meidät kyytiin ja vei kotiinsa. Hän herätti vaimonsa, joka aamutakissa järjesti meille usean ruokalajin illallisen. Pöydällä oli muun muassa possunkylkeä, piparjuuriraastetta, perunaa ja laimennettua pirtua.

Maittavan yöaterian jälkeen olin parvekkeella tupakalla Koljan kanssa. Kiittelin ruuasta ja vieraanvaraisuudesta. Tiesin, että Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ihmisten arki oli muuttunut melko hankalaksi. Tavaraa ja ruokaa oli satunnaisesti tarjolla, ja osa väestä kärsi suoranaista puutteesta. Ymmärsin myös kiitellä, että he olivat raaskineet tuoda pöytään lihaa. Kolja kertoi, että he olivat kasvattaneet possua kerrostalon pihan pyörävajassa. Savuja puhaltaessaan hän totesi muina miehinä, että ihminen on kyllä helppo ampua, mutta sika on vaikea, kun siitä tulee kasvattamisen

aikana niin rakas. En tiedä, oliko hän ampunut ihmisiä, mutta kaoottisessa yhteiskunnassa kaikki oli tietysti mahdollista.

Aamu valkeni Vitelessä. Katselin kerrostalon pihaa, jossa oli pyörävaja. Siellä ilmeisesti oli uusi possu lihotettavana. Pihalla tepasteli myös lehmä, ja hiekkalaatikon viereen oli kynnetty aarin tai parin kokoinen pläntti peltoa pottua kasvamaan. Ilman lehmää ja pottumaata näkymä oli melko samanlainen kuin nuhjuisessa suomalaisessa betonilähiössä.

Hurjan inflaation vuoksi käteinen oli menettänyt käytännössä arvonsa, mikä aiheutti kansalaisille suunnattomasti vaikeuksia. Pankkijärjestelmä oli muuttunut epävakaaaksi, monet pankit kärsivät likviditeettiongelmista, eivätkä asiakkaat voineet nostaa käteistä. Myöskään Koljalla ei ollut liiemmin rahaa. Tai oli sitä periaatteessa. Valtio maksoi miliisipäällikölle palkkaa, mutta sitä ei voinut nostaa pankista. Eikä siihen aikaan ollut korvaavia digitaalaisia järjestelmiä. Kolja perheineen oli joutunut siirtymään omavaraistalouteen siksi aikaa, kunnes rahaa voisi taas nostaa pankista ja sillä olisi jotain arvoa. Satunnaisia ruplia käytettiin tiettyjen hyödykkeiden, kuten polttoaineen, hankkimiseen. Luottamus rupliin, paperinpaloihin, oli melko ohut. Paljon suurempi luottamus oli naapuriapuun, jonka arvo oli noussut korvaamattomaksi.

Omavaraistaloudessa on toki oma romantiikkansa, mutta kun siihen joutuu pakotettuna, idylli on kaukana.

Jatkoimme Vitelestä Petroskoihin linja-autolla, jonka liput pystyimme maksamaan ruplilla. Perillä soitettiin keikka monituhatpäiselle yleisölle. Muutamia päiviä myöhemmin palasimme Vitelen kautta Suomeen. Juuri ennen kuin viisumimme umpeutuivat, henkitorissa oleva rättisitikkakin saatiin vedettyä rajan yli kuorma-auton perässä.

Palataan tähän päivään. Samaan aikaan kun raha on muuttunut aineettomaksi, eli ykkösiksi ja nolliksi pankkijärjestelmien

palvelimilla, yhä merkittävämpi osa elämänpiiriä on kietoutunut rahaan perustuvan vaihdannan ympärille. Kaupungistuneessa elämänmuodossa on täysin mahdotonta elää ilman rahaa. Käytännössä kaikki maksaa.

Muutos on tapahtunut pikkuhiljaa. Kun Suomen talous oli toisen maailmansodan jälkeen jälleenrakennusvaiheessa, osittainen omavaraisuus oli tärkeä osa arkipäivän elämää. Palkkatuloa hankittiin töistä, mutta resurssien rajallisuuden ja talouden rakenteen vuoksi turvauduttiin omaan pienimuotoiseen tuotantoon. Maaseudulla ja pienissä taajamissa monet perheet viljelivät omaa maataan ja pitivät kotieläimiä. Ruuan säilöntä oli olennainen osa omavaraistaloutta. Monet vaatteet ja kodin tekstiilit valmistettiin itse, ja omatoimisesti hoituivat myös talonrakennus tai ainakin korjaustyöt. Lisäksi oli paljon talouksia, jotka keräsivät itse polttopuunsa, ja turpeen käyttö oli yleistä.

Nyt arkiset tarpeet tyydytetään ostetuilla hyödykkeillä. Omavaraisuuden tarve ja mahdollisuudet ovat vähentyneet melkein olemattomiin. Toki monet näistä taidoista ja perinteistä elävät yhä edelleen, mutta niiden harrastaminen on pikemminkin itsensä ilmaisua, yksilöllisyyden ja omien juurien arvostamista kuin materiaalisesta tarpeesta syntynyttä toimintaa.

Työtä tehdään enää harvemmin kädet savessa. Ensin maatalousyhteiskunta teollistui, sen jälkeen työ on siirtynyt enenevässä määrin palvelusektorille, jossa työn tulokset eivät ole useinkaan konkreettisia, saati sitten näkyviä. Erikoistuminen on johtanut siihen, että yksittäinen ihminen ei näe työpanoksensa välitöntä vaikutusta lopputuotteeseen. Informaatioajan tietotyö on mahdollistanut etätöy, jonka suosio sai uutta vauhtia koronapandemian aikana. Työ on fyysisen paikan ja ajan suhteen siirtynyt muualle kuin missä se aikaisemmin oli. Myös työn arvo on muuttunut yhä abstraktimmaksi: sitä arvioidaan nykyisin

monimutkaisilla indikaattoreilla, joilla mitattuja tuloksia on usein vaikea hahmottaa perinteisesti määrällä tai laadulla.

Samankaltaisen metamorfoosin ovat käyneet läpi raha ja sen käsitteleminen. Rahasta ylivoimaisen suuri osa on numeroita tietojärjestelmissä. Maailmantalouden kasvu ja integraatio ovat ajaneet tilanteeseen, jossa raha liikkuu sujuvasti maiden rajojen yli ja sen vaikutukset ovat globaaleja. Moderni finanssijärjestelmä on luonut mielikuvituksellisia sijoitusinstrumentteja, joiden arvo perustuu monimutkaisiin matemaattisiin malleihin, spekulatiivisiin oletuksiin ja tulevaisuuden odotuksiin.

Samaan aikaan, kun työ ja raha ovat muuttuneet abstrakteiksi, paradoksaalisesti rahan merkitys ihmisten elämässä on vahvistunut ja muuttunut entistä konkreettisemmaksi. Ilman rahaa ei voi elää. Joku toki voi väittää elävänsä ilman rahaa ja kaivavansa elintarvikkeensa roskiksista, mutta tosiasiaa jonkun toisen raha on hävikkielintarvikkeidenkin takana. Rahan ohjatut – mutta myös hallitsemattomat – liikkeet vaikuttavat ihmiskoh-taloihin kaikkialla maailmassa.

Kaikista näistä kehityskuluista huolimatta nykyihmiset ovat monella tavalla samanlaisia olentoja kuin tuhansia vuosia sitten eläneet esivanhempansa. Vaikka elämäntapamme on mullistunut täysin, perustarpeemme ovat pysyneet samoina. Ihmiset ovat yhä sosiaalisia olentoja, jotka kaipaavat yhteyttä toisiinsa. Perustunteet, kuten ilo, suru ja pelko, ovat olleet merkittävä osa elämää kautta aikojen ja ovat edelleen. Taide, kulttuuriset tavat ja erilaiset uskonnot ovat kulkeneet mukana koko ihmiskunnan historian.

Ihmiskunnan perusolemus on säilynyt samankaltaisena, vaikka elämäntapa ja teknologia ovat muuttuneet.

Yksi merkittävimmistä muutoksista on se, että elämämme kietoutuu yhä enemmän rahan, eli abstraktin ja näkymättömän asian, ympärille. Raha ei ole vain rahaa. Lopulta kyse on elämästä ja kuolemasta.

OSA 1 - MUODON- MUUTOKSIA

KAUPUNGIT RAKENNETAAN RAHALLA

RAHAN HISTORIAA, OSA 1

Kolme pointtia luvusta:

**Kirjoitustaito kehitettiin alun perin taloudellisten
sopimusten laatimista varten. | Rahatalous mahdollisti
kaupungistumisen. | Latinalainen rahaliitto
oli eräänlainen euron esikuva.**

Jupiterin silmä tuijottaa yli kahdentuhannen vuoden takaa. Roomalaisten palvoman jumalan kasvojen sivuprofiili lyötiin hopeiseen kolikkoon 83 vuotta ennen ajanlaskun alkua. Hahmon hiukset rehottavat valtoimenaan ja tuovat mieleen pikemminkin Woodstock-festivaalien vapaamielisen hipin kuin kunnioitetun ylijumalan. Hiusten ympärille on kiedottu seppele.

Ratikka kolisteli Helsingin Aleksanterinkadulla, kun astuin vanhoja rahoja, koruja ja kelloja myyvän Holmaston liikkeeseen. Koruvitriinin takana myyjä tarkasteli koukeroisesti koristeltua kultakelloa, joka oli juuri käynyt metallianalysaattorissa. Sukukalleutensa myytäväksi tuonut vanha herrasmies odotti arviota.

Myyjä hämmästeli kellon suurta kultapitoisuutta, mutta asiakkaan mukaan se oli vieläkin suurempi, täyttä kultaa. Myyjä vastasi kohteliaasti, että laite on kyllä melko luotettava. Jätin heidät taakseni, kun siirryin tiskin ohi ja astelin yläkertaan.

Olen istahtanut vihreälle samettiselle sohvalle, jonka taitavasti koristellut jalopuiset jalat lepäävät kokolattiamatolla. Seinävieriiä kiertävillä hyllyillä on näytillä vanhoja rahoja ja numismatiikkaan eli rahojen keräämiseen liittyvää esineistöä. Numismatiikka-asiantuntija on ojentanut eteeni tarjottimellisen vanhoja rahoja. Huone sukeltaa historiaan ja alkaa täyttyä tarinoista.

Jupiterin kuvaa kantava kolikko makaa sinisellä sametilla vuoratulla puutarjottimella. Vieressä on Julius Caesarin aikainen denaari, hopeadollari Villin lännen ajalta, ensimmäinen suomalainen kultaraha vuodelta 1878 ja parikymmentä muuta kolikkoa historian eri aikakausilta.

Hopearahaa koristavan Jupiterin katse suuntautuu määrätietoisesti eteenpäin. Kolikkoa lyötiin läjäpäin vuonna 83 eaa. Rooman valtakunnan sisäpoliittinen ilmapiiri oli kiristynyt – jälleen kerran. Gaius Mariuksen ja Lucius Cornelius Sullan kannattajien välinen sisällissota vaati resursseja. Uusilla kolikoilla palkattiin Mariuksen joukkoihin lisää sotilaita, ostettiin varusteita ja maksettiin sotatoimien vaatimia muita menoja. Kriittisessä tilanteessa rahaa tekemällä pystyttiin reagoimaan äkillisesti kasvaneisiin menoihin. Rahan tehtailun kääntöpuolena olivat toki taloudelliset ongelmat. Aina kun liikkeellä olevan rahan määrä kasvaa ilman että tuotanto lisääntyy samalla mitalla, rahan arvo heikkenee. Myöhemmässä vaiheessa Rooman keisariajan kriisikausina rahan määrää kasvatettiin myös alentamalla kolikoiden hopeapitoisuutta ja pienentämällä painoa, mikä entisestään vauhditti inflaatiota.

Hopeakolikon toiselle puolelle on lyöty Quintus Antonius Balbusen nimi lyhennettynä. Balbus oli yksi preettoreista ja edusti toiseksi ylintä valtaa Rooman tasavallan aikaisessa hierarkiassa.

Mistä puhumme, kun puhumme rahasta?

Raha on muuttunut abstraktiksi, mutta sen merkitys arjessa ja maailmanmenossa on entistä konkreettisempi. Kolikot ja setelit katoavat katukuvasta, ja kaupankäynti on muuttunut digitaaliseksi, puhumattakaan arvopaperijohdannaisista tai kryptoista. Mikään ei enää kilise tai kahise, mutta samalla on käytännössä mahdotonta elää ilman rahaa.

Kun kaikkea mitataan rahalla, politiikka ja lopulta myös moraali kietoutuvat talouden kylkeen. Luonto, taide, hyvinvointi ja oikeudenmukaisuus joutuvatkin usein oikeuttamaan olemassaolonsa rahassa mitattavalla hyödyllä. Onko raha uusi *lingua franca* – kieli, jota kaikki kuuntelevat ja jota täytyisi oppia puhumaan paremmin?

Rahan anatomia pureutuu journalistisella otteella rahaan ja sitä ympäröiviin teemoihin: Mitä raha on, ja minkälainen on sen polveileva historia? Miten pankkijärjestelmä toimii? Mistä palkkamme ja eläkkeemme tulevat? Miksi lankeamme taloudesta puhuttaessa yksinkertaisten numeroiden pauloihin? Onko bisneksellä moraalia? Voiko talous pelastaa luonnon? Entä mikä on turvallisuuden hinta?

Kirjassa ajatuksiaan rahasta avaavat muun muassa Sauli Niinistö, Timo Ritakallio ja Suvi-Anne Siimes.

